

Nr 204.

Av herr **von Sneidern**, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning och förslag i fråga om folkskoleväsendet i de finsktalande delarna av Norrbottens län.

»Mer än någonsin riktas nu blickarna på det uppväxande släktet. Människoliven bli dyrbarare ju flera spillas. Även det tillsynes svaga och obetydliga skall man vårda samt göra dugligt och starkt för samhällets och fäderneslandets framtids skull.»

Med dessa ord inleder stiftelsen Norrbottens läns arbetsstugor sin senaste årsberättelse och ingen torde vilja motsäga detta uttalande. Det gäller då att tillse i vad mån det uppställda kravet infrias och hur eventuella försummelse skola kunna botas.

I samma stiftelses 10-årsberättelse, avgiven i november 1913, läses följande:

»Allenast förhoppningen om fortsatt offervillighet för arbetsstugornas sak har ingivit centralstyrelsen tanken på att kunna i någon mån tillmötesgå de livliga önskingarna om inrättande av flera arbetsstugor.

Förhoppningarna för framtiden äro givetvis i varje fall blygsamma i förhållande till behoven och önskingarna.

Om någon eller några nya arbetsstugor kunna inrättas, ha de ansetts företrädesvis böra förläggas till finnbygden, varest deras nationellt-kulturella uppgift såsom härdar för svenskt språk och svensk sed är särskilt framträdande.

Från skolråden i de flesta finsktalande församlingarna och från folkskoleinspektörerna A. Alexandersson och Vitalis Karnell hava fördenskull inhämtats utredningar och förslag rörande dels behovet av arbetsstugor och dels de lämpligaste förläggningsorterna för nya sådana. Härav lämnas här nedan en kort resummé.

Neder-Torneå. Antalet av de fattiga skolpliktiga barn, som tarva undervisning och vård i arbetsstuga, snarare över- än understiger 50. Deras hem ligga 1 ½ till 2 mil från by, där skola finnes. Behovet sålunda stort. Kommunen tyngd av stora utskylder. Arbetsstugan bör förläggas i närheten av Haparanda stad.

Karl Gustaf. Omkring 20 barn böra omhändertagas av arbetsstuga.

Hietaniemi. 28 skolpliktiga barn från fattiga avlägsna hem kunna för närvarande icke erhålla någon eller endast mycket ofullständig undervisning. Men antalet av dem, som skulle behöva fostran å arbetsstuga, är vida större. Kyrkobyn lämpligaste förläggningsorten. Uttaxeringen inemot 12 kronor bevillningskrona. Kommunens bärkraft svag.

Öjver-Torneå. Minst ett 50-tal barn i de små byarna sakna på grund av fattigdom och långt avstånd till skola all undervisning eller erhålla sådan endast under korta tider. Undernäring och skrofulos synnerligen allmänt utbredda. Behovet av ytterligare en arbetsstuga, utöver den i Pello redan inrättade, sålunda framträdande. Lämpligaste förläggningsorten kyrkobyn Matarengi eller endera av byarna Ruskola eller Haapakylä. Befolkningens ekonomiska ställning mindre god, kommunens mycket svag.

Korpilombolo, varäst arbetsstuga finnes i kyrkobyn. »Redan står ett antal av 30 barn under arbetsstugans tillsyn och åtnjuter dess fostran, men i hemmen uppväxa hundratals barn, som stå utanför dess välsignelsebringande inflytande». Orden äro skolrådets. Brist på föda eller på lämplig sådan samt kaffemissbruk och allmän vanvård har undergrävt det uppväxande släktets hälsa och livskraft. Skrofulos och annan sjuklighet mycket spridda. Av 149 fattiga skolpliktiga barn bo endast 83 i närheten av skola. De övriga få åtnöjas med den undervisning, som kan lämnas under kortare tider, eller sakna undervisning. De sistnämndas antal nu 23. Lämpligaste förläggningsorten för en av behovet högeligen påkallad ny arbetsstuga är Teurajärvi by. Befolkningen gemenligen mycket fattig, oföretagsam och efterbliven. Kommunens bärkraft ytterst svag. Skatterna ha de senare åren i medeltal uppgått till icke mindre än 27 kronor 20 öre per bevillningskrona.

Junosuando nya, från Pajala avsöndrade församling. Den vidlyftiga utredningen utvisar, bland annat, att de av fattigdom eller långt avstånd till skolan eller av båda dessa omständigheter i sin skolgång i större eller mindre grad väsentligen förhindrade barnens antal uppgår till i runt tal 50 % av de skolpliktigas hela antal (207). Det betonas starkt, att de uselt — ofta endast i bomullskläder — klädda och undernärda barnen omöjliga kunna i bitande köld och mörker, ofta över vida vattendrag,

där nordan och yrsnön driver som värst, taga sig fram ända till 5, ja 10 kilometers väg till skola. Enbart ur skolväsendets synpunkt, men också för lindrande av fattigdomen är fördenskull en arbetsstuga högeligen önskvärd. Den nybildade kommunens förmåga att hjälpa sig fram annat än till det allra nödvändigaste är givetvis liten eller ingen. Arbetsstugan bör förläggas till kyrkbyn.

Juckasjärvi (där arbetsstuga redan finnes i Vittangi). Behovet av en arbetsstuga i Kalix älvdal för byarna Kaalasjärvi, Kaalaluspa, Puoltsa, och Paittasjärvi betonas starkt. Efterblivenheten i dessa byar allmän, likaså sjukligheten bland barnen (skrofler, vanförhet och svår undernäring). Det svenska språket kan i trakten sägas vara fullt främmande på grund av de dåliga skolförhållandena, som ej med framgång låta ordna sig annat än genom en arbetsstuga. Denna bör lämpligast stationeras i Kaalasjärvi, ej långt från Kalixfors järnvägsstation. Kommunens ekonomi är tack vare Kiruna god, varför kostnaderna för den nya arbetsstugan bör åtminstone till allra största delen bäras av socknen.

Karesuando, Sveriges nordligaste lappmarks- och finnsocken. I följande nybyggen och fjällstugor, nämligen Keinoquopio, Idivuoma, Ruodosniemi, Maunu, Liedakka, Naimakka, Siikavuopio, Luongaslombolo, Sadjavaara, Paittisjärvi och Nuulanki finnas 24 svenska barn, »alla ytterst fattiga och försummade». Dessa byar eller rättare sagt »ställen» ligga alla på 2—10 mils avstånd från närmaste skola. En arbetsstuga i kyrkobyn skulle kunna mottaga alla dessa barn. År 1911 utbetalade socknen 5,955 kronor 85 öre i fattigunderstöd, varav likväl 2,500 kronor ersatts av staten. Utskylderna ha växlat mellan kronor 8.50 och 14:— per bevillningskrona.

Även från en icke finsktalande, men emellan lappmarken och finnbygden uppskjutande, delvis ovan polcirkeln belägen socken har utredning ansetts bära infor dras, nämligen från

Över-Kalix. 23 barn måste lämnas helt utan undervisning och 115 barn måste åtnöja sig med skolgång under allra högst 9—10 veckor om året — orsaken brist på mat, brist på kläder och särskilt skodon samt lång väg till skola. Barnen i de många fattiga hemmen oftast lämnade utan någon som helst uppfostran till ordning, renlighet och arbetsamhet. »Om någonstädes behov av en arbetsstuga förefinnes så är det här». Detta skolrådets omdöme understrykes på det kraftigaste av folkskoleinspektören Sunneman. Arbetsstugan synes bära förläggas i kyrkobyns närhet. Socken utbetalade i fattigunderstöd år 1911 kronor 17,740:15.

Utskylderna utgjorde kronor 12: 65 per bevillningskrona förutom den dryga vägs-katten och vägunderhållet.

Beträffande det finsktalande Gellivare, varest en arbetsstuga är för-lagd i Nattavaara, har icke någon utredning infordrats. Men det är cen-tralstyrelsen väl känt, att förhållandena med styrka påkalla inrättande av en arbetsstuga jämväl i den östra delen av socknen, exempelvis i Hakkas.

Av denna utredning att döma skulle icke mindre än nio nya arbets-stugor erfordras enbart i finnbygden och jämte en tionde i Över-Kalix kunna fyllas uteslutande med barn, som på annat sätt icke lära kunna erhålla någon ordnad skolundervisning. Enligt vad utredningen ger vid handen är likvisst antalet av sådana barn anmärkningsvärt litet i jäm-förelse med den undervisningslösa ungdomen i de väldiga sydligare lapp-marksförsamlingarna.* Anledningen därtill är att söka i de uppoffringar, staten till befrämjande av den svenska kulturen i gränsorterna iklätt sig för skolväsendet i finnbygden, varest numera statsskolor finnas till inemot ett åttiotal och många byar med ej mer än tio skolpliktiga barn erhållit egen fast skola.

Emellertid — om också vid utredningen om behovet av nya arbets-stugor främsta hänsyn ansetts böra tagas till deras uppgift att underlätta ordnandet av skolväsendet särskilt för de undervisningslösa i fattiga små-byar och enstaka lägenheter, framträda tydligen också andra faktorer att taga med i beräkningen — fattigdomen, man kan gott säga nöden, efter-blivenheten, hemmens ytterliga vanvård, sjukligheten bland barnen — eller med andra ord allt som från första början påkallat arbetsstugornas om-händertagande av barnen för deras vård och stärkande till kropp och själ. Även härutinnan förefinnes, av allt att döma, ömmande behov i hart när alla de socknar — inklusive Över-Kalix — som utredningen omfattar.

Att tillgodose behoven och önskingarna, såsom de här ovan fram-trätt, är givetvis för arbetsstugorna med deras nuvarande ekonomiska ställning fullkomligt otänkbart. Inrättandet av en ny arbetsstuga kan icke ske utan säker förhoppning om att kunna under en längre framtid underhålla den. Man måste därför framgå med stor betänksamhet, och får icke låta känslan tala allenast.

Sedan detta skrevs, ha tre nya stugor kommit till stånd, i Kare-suando, Janasuando och Teurajärvi, men att behovet av ännu flera är stort, framgår av redogörelsen för ställningen år 1913.

Vidare har sedan 1913 ett viktigt förberedande steg tagits till

* Anm. Det har beräknats, att i Luleå stift årligen inemot 4,000 barn måste lämnas utan tillfälle till skolgång.

förbättring av skolväsendet inom de omtalade sydligare lappmarkssocknarna.

Domkapitlet i Luleå hemställde nämligen år 1912 hos Kungl. Maj:t om föranstaltande av utredning, huruvida och i vilken mån statsmakternas bistånd ytterligare kunde för framtiden påkallas för ett mera nöjaktigt ordnande av folkskolväsendet i lappmarksförsamlingarna med icke finsktalande befolkning. Denna hemställan bifölls av Kungl. Maj:t, och Luleå domkapitel har sedermera den 19 maj 1915 till Kungl. Maj:t överlämnat ett fullständigt förslag till ordnande av folkskoleväsendet i lappmarksförsamlingar med icke finsktalande befolkning ävensom i Över-Kalix skoldistrikt, som, ehuru liggande utom lappmarken, har en med densamma likartad karaktär. Förslaget grundar sig på en av domkapitelsledamoten rektor Harald Wallin på ort och ställe verkställd ingående undersökning av folkskoleväsendets nuvarande ställning i dessa trakter. Över domkapitlets förslag har folkskoleöverstyrelsen på remiss den 30 nov. 1916 avgivit ett vidlyftigt i huvudsak tillstyrkande utlåtande och ärendet är numera be-
roende på Kungl. Maj:ts vidare prövning.

Såsom belysande för förhållandena i dessa lappmarkssocknar må ur utredningen följande siffror anföras. Under det att i hela Sverge 6.7 % av barnen undervisas i flyttande skolor, är motsvarande antal i lappmarkssocknarna 66.6 %.

I hela Sverge undervisas 63 % av barnen i folkskolor, i lappmarksförsamlingarne 21 %; i mindre folkskolor i hela Sverge 10.4 %, i lappmarksförsamlingarne 71 %.

Jämförelsesiffrorna skulle visa sig än ogynnsammare för lappmarken, om ej de norrländska förhållandena försämrade genomsnittstalen för hela landet.

Vidare må nämnas, att årligen minst 20 % av barnen, sannolikt 23 % eller nära på en fjärdedel av hela antalet genom systemet med flyttande skolor ej komma i åtnjutande av någon form av undervisning. För hela Luleå stift beräknas antalet på så sätt undervisningslösa barn till 4,000.

De åtgärder, som domkapitlet föreslår för avhjälpande av de rådande missförhållandena, äro efter vissa grunder utgående ökade statsbidrag till skoldistriktet ävensom förbättring av seminarieundervisningen genom utvidgning av seminariet i Lycksele. Därjämte har arbetsstugeorganisationen, sådan den framförts och utarbetats särskilt av stiftelsen för Norrbottens läns arbetsstugor och av alla, som av den tagit del, tillvunnit sig det högsta erkännande, för första gången införts som ett led i statens

folkskoleväsende. Visserligen har staten förut lämnat ett till nu 23,000 kronor uppgående årligt anslag för inackordering vid skola av avlägset boende skolpliktiga barn, men detta inackorderingssystem har icke alltid slagit så väl ut. Sammanförandet av ödemarkens vanlottade barn för fostran, undervisning och vård i väl skötta och ledda arbetsstugor eller som de nu skola kallas »skolhem», har däremot lämnat ett så gott resultat, att man icke anser sig kunna nu undvara detta system i större utsträckning än den som är möjlig att åstadkomma genom en på enskild offervillighet vilande verksamhet. Domkapitlets förslag slutar på en engångskostnad för staten av 182,000 kronor och en årlig kostnad av 127,500 kronor; folkskoleöverstyrelsens engångskostnader bli något högre eller 300,000 kronor, varemot de årliga kostnaderna enligt styrelsens beräkning synas bli något lägre.

Domkapitlet avslutar sin framställning med följande ord: »Behovet av särskild statshjälp för skolväsendet i ovan meromförmälda församlingar överstiger, såsom det sålunda blivit utrett, även vad domkapitlet väntat sig i ty avseende finna vara för handen. I motsvarande mån har domkapitlet då givetvis måst öka de anspråk på statsmakternas mellankomst, som domkapitlet från början trott nödvändiga. Domkapitlet har i varje fall ansett sig av sitt uppdrag förpliktat att framlägga behoven sådana som de föreligga i oförminskad omfattning, på samma gång domkapitlet i sina anspråk på statsunderstöd icke gått utöver vad som enligt dess mening oundgängligen erfordras för att bringa till stånd ett efter de säregna lokala förhållandena avpassat nöjaktigt skolsystem. Det är därvid att uppmärksamma å den ena sidan, att detta skolsystem, om det också såsom en gång genomfört kommer att innebära ett utomordentligt stort framsteg, likväl ingalunda kommer att skänka dessa skoldistrikt jämgoda skolanordningar med de inom landet allmänligen förefintliga, och å den andra sidan, att den förväntade statshjälpen, långt ifrån att bereda kommunerna själva någon lättnad i de hittillsvarande, medeltalet för rikets skoldistrikt i allmänhet överstigande utgifterna för skolväsendet, kommer i motsats härtill att av dem kräva än ytterligare uppoffringar för ändamålet. Även de erforderliga förbättringarna komma sålunda att göras beroende av den samverkan mellan stat och skoldistrikt, som utgör grunden för allt understödande av folkundervisningen och dess utveckling i riket i dess helhet.»

Avsikten med denna motion är nu att få till stånd en utredning beträffande skolförhållandena inom den finsktalande delen av Norrbottens län, motsvarande den nu slutförda beträffande den svensktalande lappmarken. Statsmakterna böra sättas i stånd att erhålla en verkligt ingående kännedom om här rådande förhållanden för vidtagande av de åtgärder, som eventuellt kunna finnas behöfliga. Det är sannt, att skolväsendet i dessa trakter intar en gynnad ställning i förhållande till den svenska lappmarken, men det är också sannt, att alldeles särskilda förpliktelser här åvila staten. Det nu till 225,000 kronor uppgående anslaget till »befrämjande av folkundervisningen bland de i rikets nordligaste trakter bosatta finnar» avser att befrämja det svenska språket och den svenska kulturen i gränsbygderna. Denna uppgift kan väl förenas med folkundervisningens allmänna syften, om nämligen undervisningsväsendet är av bästa beskaffenhet; i motsatt fall blir resultatet synnerligen otillfredsställande både vad beträffar språkkunskapen och folkundervisningen. I proposition till 1911 års riksdag med begäran om då till 150,000 kronor ökat anslag till folkundervisningen i finnbygden anföres ett uttalande av biskop Bergqvist, att undervisning på svenska språket till finska barn visar goda resultat i fasta skolor, men däremot ej i de flyttande. Samma uppfattning återfinnes hos folkskoleinspektören Neander i Norrbottens norra inspektionsområde, som i sin sista årsberättelse för år 1915 skriver: »De mindre folkskolorna intaga, som synes, en betydande plats. I lappmarken med dess befolkningstäthet av knappast 1 person per kvkm. torde nog alltid så bli förhållandet. De flyttande mindre folkskolorna ge dock ett alltför kient resultat för att kunna godkännas som skolform. — — — Avskrivningen av dessa skolor är ett viktigt önskemål. Särskilt är detta fallet i finnbygden, där språkundervisningen upptar en väsentlig del av tiden.» Av inspektör Neanders berättelse och än mer av inspektörens för östra området utmed Torne älv berättelse för samma år synes även, som om goda utsikter skulle finnas att få de återstående flyttande skolorna i finnbygden ersätta med fasta. Och detta synes mig även vara en nödvändig fordran. Det naturliga strävandet att sprida bruket av och kunskapen i det svenska språket får ej drivas därhän, att vid dess användning vid olämpliga skolformer ett absolut otillfredsställande resultat av undervisningen erhålles.

Frågar man nu efter resultatet av undervisningen i det svenska språket, växla omdömena i hög grad. Den resande i dessa trakter erhåller ganska olika uppgifter. Måhända bottna de ogynnsamma omdömena i en

för stor otålighet efter resultat, vilka ej kunna vinnas utan ett långvarigt och målmedvetet arbete.

I Svenska Turistföreningens årsskrift för år 1914 finnes en av J. W. Sandström författad skildring om vinterturer i lappmarken. Denna författare har kommit till mycket nedslående erfarenheter om barnens förmåga att reda sig med även det enklaste svenska samtalspråk under det utanläsningen av katekesstycken på svenska gick förträffligt. Om de av författaren återgivna missförhållandena berodde på förekomsten av olämplig skolform, på olämpligt undervisningssätt eller på andra orsaker, är omöjligt att bedöma, men faktum kvarstår dock och förtjänar beaktande.

Ett uttalande av inspektör Neander i omnämnda berättelse förtjänar att i detta sammanhang återgivas: »I finnbygden försvåras lärarnes arbete i hög grad genom barnens okunnighet i svenska språket. Särskilt är detta förhållandet i småskolorna och mindre folkskolorna. I regeln ernå likväl lärarne ett i betraktande av omständigheterna gott resultat. Ej sällan förmärkes dock ett behov av utbildning för lärarne i en systematisk och åskådlig undervisning i svenska språket.»

Den väg man har att gå för erhållande av en tillfredsställande undervisning i dessa bygder synes av erfarenheten väl utstakad: Fullbordandet av systemet med fasta skolor och ett tillräckligt antal arbetsstugor eller skolhem att upptaga de avsides boende barnen ävensom en lärarekår med förmåga att meddela en praktisk och åskådlig undervisning i och på riksspråket. Huruvida och i vad mån åtgärder utöver redan vidtagna och anslag utöver redan lämnade kunna behövas för ändamålet, kan erhållas kännedom om endast genom en fullständig utredning.

Jag tillåter mig därför hemställa,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att Kungl. Maj:t måtte företaga en fullständig utredning om folkskoleväsendet i de finsktalande delarne av Norrbottens län och därefter till riksdagen inkomma med de förslag, som av denna utredning kunna föranledas.

Stockholm den 26 januari 1917.

Axel von Sneidern.